

Parerga și paralipomena

Arthur Schopenhauer s-a născut la Danzig pe 22 februarie 1788. Datorită averii moștenite de la tatăl său, a putut duce multă vreme o viață lipsită de griji, dedicându-se filozofiei. După studii de medicină și științe ale naturii la Göttingen, întrerupte curând, își obține în 1813 titlul de doctor în filozofie la Jena, cu lucrarea *Despre împătrită rădăcină a principiului rațiunii suficiente*. La sfatul îndrumătorului său de doctorat, filozoful sceptic Gottlob Ernst Schulze, îi citește pe Platon și Kant. În 1811 audiază cursurile lui Fichte la Berlin, fiind mai degrabă dezamăgit. Prin mama sa, Johanna Schopenhauer, scriitoare cunoscută în epocă, tânărul Arthur reușește să-l cunoască personal pe Goethe, care îi va fi o vreme partener de discuții pe teme de teorie a culorilor. Publică în 1816 scrierea *Despre vază și culori*. La începutul anului 1819 apare *Lumea ca voință și reprezentare*, cartea sa cea mai importantă. Imediat după apariția ei, Schopenhauer pleacă într-o călătorie în Italia, pentru ca, în 1820, să se înscrie ca docent privat la Universitatea din Berlin, profesând doar puțină vreme (dar rămânând înscris formal până în 1831). Concurența fâțișă pe care încearcă să i-o facă lui Hegel în fața studenților, programându-și cursul în aceeași zi și la aceeași oră cu acesta, se termină cu o înfrângere. Hegel va muri de holeră în 1831, iar Schopenhauer părăsește la rândul-i Berlinul de frica bolii, mutându-se la Frankfurt. În 1839, scrierea sa *Despre libertatea voinței* este premiată de Academia norvegiană și va apărea în 1841 împreună cu o altă scriere, căreia premiul îi fusese însă refuzat, intitulată *Despre fundamentul moralei*. În 1851 apar *Parerga și paralipomena* (titlu care poate fi tradus cu „Scrieri lămuritoare și întregitoare ale operei mele“). Acestea îi aduc celebritatea, publicul acordând acum atenție, retrospectiv, și cărții sale de tinerete. E totodată momentul în care Schopenhauer se vede înconjurat și de discipoli. Pe aceștia îi numește, fără vreo rețineră, „apostolii“ și „evangheliștii“ săi. A fost pe deplin convins de valoarea sistemului său, spunând că „va veni timpul în care cel ce nu va ști ce anume am spus eu cu privire la un anume lucru va fi considerat pur și simplu un ignorant“. Moare de pneumonie la 21 septembrie 1860, la Frankfurt.

Arthur Schopenhauer

Parerga și paralipomena

Scrieri lămuritoare și întregitoare ale operei mele

Traducere din germană și note de
VLADIMIR LAZURCA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Notă asupra ediției

Traducerea de față a fost realizată după textul german al lucrării *Parerga und Paralipomena: Kleine philosophische Schriften*, publicat pentru întâia oară în două volume la Berlin, în noiembrie 1851, la A.W. Hayn. Ediția pe care am folosit-o este *Arthur Schopenhauers sämtliche Werke*, vol. IV, editată de Paul Deussen și tipărită la editura Piper & Co. din München, în 1913; de asemenea, am consultat și ediția apărută sub îngrijirea lui Arthur Hübscher (1938, 41988). Titlul poate fi tradus în românește prin *Scrieri lămuritoare și întregitoare ale operei mele*. Cel dintâi volum este alcătuit din șase eseuri concepute ca adăugiri la lucrarea principală a lui Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, iar cel de-al doilea conține scurte reflecții grupate în 32 de capitole, care au o aceeași menire. Drept motto al întregii lucrări, Schopenhauer a ales un citat din Iuvenal: *Vitam impendere vero* [„A-ți jertfi viața de dragul adevărului“, *Satire*, 4, 91^a].

Cele două tomuri, comparabile ca dimensiune cu *Lumea ca voință și reprezentare*, i-au adus la scurtă vreme după publicare o faimă neașteptată autorului până atunci mai curând necunoscut. Acest nou interes a avut drept consecință reeditări ale lucrărilor filozofului german, care a folosit prilejul pentru a începe lucrul la o ediție mai completă – rămasă totuși inedită în timpul vieții

^{a)} Iuvenal, *Satire*, trad. Gheorghe Guțu, Editura Univers, București, 1986, p. 56, ușor modificată.

sale – a lucrării *Parerga și paralipomena*. Asta a făcut ca ea să aibă o istorie oarecum lungă, complicată și de faptul că Schopenhauer făcuse adăugiri și notițe de mână pe textul ediției princeps. Din aceste rațiuni, editorii săi s-au văzut nevoiți să ceară între diversele notații de pe text, de sub text și scrise pe zecile de foi volante puse între paginile ediției tipărite. Ulterior au fost obligați să decidă care dintre notele manuscrise trebuie păstrate, care sunt scrise pentru cititor, care sunt numai gânduri și idei private, iar, în cele din urmă, care le este locul în lucrare: în text, sub text, sau în anexă. În plus, multe dintre notațiile olografe au fost vândute după moartea sa, fapt care a făcut munca de editare foarte dificilă. Cu toate acestea, edițiile care au stat la baza traducerii de față sunt considerate definitive.

Prezenta versiune în limba română a lucrării va apărea în șase volume, în ritm de un volum pe an. Cel de față, inaugural, conține primele două studii din *Parerga și paralipomena*: „Schiță pentru o istorie a teoriei despre ideal și real“ și „Fragmente despre istoria filozofiei“. În volumul al doilea vor fi publicate următoarele trei eseuri, iar apoi, aparte, o nouă traducere a *Aforismelor asupra înțelepciunii în viață*. Restul lucrării va apărea într-un format similar.

În ceea ce privește notele de subsol, cu * au fost marcate notele lui Schopenhauer din ediția princeps (1851), iar cu † adnotările sale din *Handexemplar*, precum și notele sale preluate în edițiile postume ale lucrării, editate de Julius Frauenstädt în 1862, respectiv 1874. Notele traducătorului, împreună cu trimiterile la traduceri românești ale textelor citate, au fost semnalate cu ^a, ^b, ^c etc. Pentru alcătuirea notelor mi-a fost de folos ediția engleză tradusă și editată de Sabine Roehr și Christopher Janaway (Cambridge University Press, 2014), precum și ediția lui Wolfgang Freiherr von Löhneysen (Cotta–Insel, 1963, ³1987). Intervențiile traducătorului au fost plasate între paranteze drepte, pentru a le distinge de cele ale autorului, rămase între paranteze rotunde. Pentru comoditatea lecturii, traduceri citatelor din greacă, latină, engleză,

franceză sau spaniolă au fost puse, în text, între paranteze drepte. Toate traduceri neatribuite îmi aparțin.

De asemenea, am inclus în anexa de la finalul volumului două schițe de prefață pentru *Parerga și paralipomena*, scrise în 1845 și 1846, pentru a limpezi intențiile autorului referitoare la acest text.

Aș dori, la urmă, să le mulțumesc domnilor Cătălin Cioabă și Grigore Vida pentru atenția dedicată verificării textului, sugestiile prețioase referitoare la traducere și ajutorul oferit la elaborarea notelor.

Traducătorul

Parerga und Paralipomena:

kleine philosophische Schriften,

von

Arthur Schopenhauer.

Vitam impendere vero.

Erster Band.

Berlin,

Druck und Verlag von A. W. Hahn.

1851.

PARERGA ŞI PARALIPOMENA

Vitam impendere vero

PREFAȚĂ

Aceste lucrări auxiliare, care urmează operelor mele mai importante și sistematice, se compun în parte din câteva studii asupra unor teme particulare și foarte variate, în parte din gânduri răzlețe despre subiecte încă și mai felurite – toate adunate aici pentru că nu și-au putut găsi un loc, de cele mai multe ori din pricina conținutului lor, în acele opere sistematice, unele însă doar pentru că au venit prea târziu pentru a și-l ocupa acolo pe cel cuvenit.

E adevărat că am avut în vedere în primul rând cititori cărora le sunt cunoscute operele mele încheiate și mai substanțiale, ba chiar aceștia vor mai afla probabil aici și unele lămuriri pe care și le doreau; în mare însă, conținutul acestor volume, cu excepția doar a câteva pasaje, va putea fi înțeles și apreciat și de cei care nu au făcut o atare cunoștință. Chiar și așa, cel familiarizat cu filozofia mea tot va avea un oarecare avantaj, căci ea își revarsă mereu lumina, fie și numai din depărtare, peste tot ce gândesc și scriu, tot așa cum, pe de altă parte, ea însăși mai primește încă lumina de la toate cele care se nasc din capul meu.

Frankfurt am Main, decembrie 1850

SCHIȚĂ PENTRU O ISTORIE A TEORIEI DESPRE IDEAL ȘI REAL

Plurimi pertransibunt, et multiplex erit scientia.
[„Mulți vor străbate <în lung și-n lat>, iar cunoașterea va înflori.”^{a)} — Daniel 12, 4

^{a)} Un faimos pasaj care, într-o versiune ușor diferită („*Multi pertransibunt & augebitur scientia*“), apare pe frontispiciul lucrării *Instauratio magna* a lui Francis Bacon. În prima ediție din *Parerga și paralipomena*, Schopenhauer citează pasajul în varianta care apare și la Bacon, în vreme ce în *Handexemplar* îl citează în forma pe care o are în Vulgata, cea reprodusă aici.

Descartes trece în mod întemeiat drept părintele filozofiei moderne, întâi de toate și în general pentru că este cel care a îndrumat rațiunea să stea pe propriile picioare, învățându-i pe oameni să se folosească de propriul cap, în locul căruia funcționau până atunci Biblia, pe de-o parte, și Aristotel, de cealaltă; în sens specific și restrâns însă, pentru că este primul care a devenit conștient de problema în jurul căreia orice filozofare se învâрте cu precădere de atunci încoace: problema idealului și a realului, adică întrebarea cu privire la ce este obiectiv în cunoașterea noastră și ce este subiectiv, așadar ce anume din cuprinsul ei e de atribuit unor eventuale lucruri diferite de noi și ce nouă înșine. – Căci în capul nostru nu se ivesc imagini odată cu un prilej intern – provenind eventual din liberul-arbitru [*Willkür*] sau din înlănțuirea gândurilor –, ci cu unul extern. Doar aceste imagini sunt ceea ce noi cunoaștem în chip nemijlocit, adică datul. Ce relație pot avea ele cu lucrurile care există complet separat și independent de noi și care au fost într-un fel sau altul cauza acestor imagini? Avem oare certitudinea că astfel de lucruri chiar există? Iar dacă e așa, ne oferă oare imaginile și o lămurire asupra alcătuirii lor? – Aceasta este problema și, ca urmare, de două sute de ani încoace efortul principal al filozofilor a

fost să separe net, printr-o tăietură precisă dusă în linie dreaptă, idealul, adică ceea ce aparține doar cunoașterii noastre ca atare, de real, adică ceea ce există independent de cunoaștere, iar astfel să stabilească raportul unuia față de celălalt.

Nici filozofii Antichității, nici scolasticii nu par să fi ajuns cu adevărat la o conștiință limpede a acestei probleme filozofice primordiale; cu toate că i se poate găsi o urmă, ca idealism și chiar ca doctrină a idealității timpului, la Plotin, mai precis în *Enneade* III, cartea a 7-a, cap. 10, unde el afirmă că sufletul este cel care a făcut lumea, trecând din eternitate în timp. Acolo se spune, de pildă: οὐ γάρ τις αὐτοῦ τοῦδε τοῦ παντὸς τόπος, ἢ ψυχὴ (*neque datur alius huius universi locus, quam anima*) [„pentru acest univers sensibil nu există alt loc decât sufletul“^a], și de asemenea: δεῖ δὲ οὐκ ἔξωθεν τῆς ψυχῆς λαμβάνειν τὸν χρόνον, ὥσπερ οὐδὲ τὸν αἰῶνα ἐκεῖ ἔξω τοῦ ὄντος (*oportet autem nequaquam extra animam tempus accipere, quemadmodum neque aeternitatem ibi extra id, quod ens appellatur*) [„dar nu trebuie să concepem timpul în afara sufletului, așa cum nici eternitatea nu trebuie concepută în afara ființei“^b]; prin care, în fapt, este deja formulată idealitatea timpului a lui Kant. Iar în capitolul următor: οὗτος ὁ βίος

^a) Plotin, *Enneade III–V*, trad. Vasile Rus, IRI, București, 2005, p. 191. Trimiterea corectă este la cap. 11. Vezi și Plotin, *Opere*, vol. III, trad. Andrei Cornea, Humanitas, București, 2003, p. 262: „căci el [Universul] se mișcă în Suflet, deoarece nu există o altă situare a lui“.

^b) Plotin, *Enneade III–V*, p. 193. Vezi și Plotin, *Opere*, vol. III, p. 263: „Trebuie însă să nu concepem timpul în afara Sufletului, după cum nici Acolo nu trebuie să concepem eternitatea în afara a ceea-ce-este /ceva!“.

τὸν χρόνον γεννᾷ· διὸ καὶ εἴρηται ἅμα τῷδε τῷ παντὶ γεγονέναι, ὅτι ψυχὴ αὐτὸν μετὰ τοῦδε τοῦ παντός ἐγέννησεν (*haec vita nostra tempus gignit: quamobrem dictum est, tempus simul cum hoc universo factum esse; quia anima tempus una cum hoc universo progenuit*) [„această viață generează timpul. De aceea a spus și <Platon> că timpul s-a născut odată cu acest univers, deoarece sufletul l-a generat împreună cu universul sensibil“^a]. Cu toate acestea, problema recunoscută și formulată în mod limpede rămâne tema caracteristică a filozofiei *moderne*, după ce chibzuința de care era nevoie pentru ea s-a deșteptat pentru întâia oară la Descartes, care a fost pătruns de adevărul că suntem înainte de toate mărginiți la propria conștiință și că lumea nu ne este dată decât ca *reprezentare*: prin cunoscutul său *dubito, cogito, ergo sum* [„mă îndoiesc, cuget, deci exist“] el voia să evidențieze certitudinea unică a conștiinței subiective în contrast cu natura problematică a tuturor celorlalte lucruri și să exprime marele adevăr că singurul *dat* efectiv și necondiționat este conștiința de sine. Cântărit cu grijă, celebrul său principiu este echivalentul celui de la care am plecat eu: „Lumea este reprezentarea mea“. Singura deosebire este că al său evidențiază caracterul nemijlocit al subiectului, pe când al meu, pe cel mijlocit al obiectului. Ambele principii exprimă același lucru din două laturi diferite, unul fiind reversul celuilalt, așadar stau în același raport ca legea inerției și cea a cauzalității, potrivit expunerii

^a) Plotin, *Enneade III–V*, p. 193. Vezi și Plotin, *Opere*, vol. III, p. 264: „această viață generează timpul. De aceea s-a și spus / de către Platon / că timpul s-a născut deodată cu acest Univers, fiindcă Sufletul l-a generat împreună cu acest Univers de Aici“.

Cuprins

Notă asupra ediției 5

PARERGA ȘI PARALIPOMENA

Prefață II

SCHIȚĂ PENTRU O ISTORIE A TEORIEI

DESPRE IDEAL ȘI REAL 13

Anexă 42

FRAGMENTE DESPRE ISTORIA FILOZOFIEI 55

§ 1 Privitor la istoria filozofiei 57

§ 2 Filozofia presocratică 59

§ 3 Socrate 71

§ 4 Platon 74

§ 5 Aristotel 80

§ 6 Stoicii 87

§ 7 Neoplatonicii 93

§ 8 Gnosticii 99

§ 9 Scotus Eriugena 100

§ 10 Scolastica 106

§ 11 Bacon de Verulam 108

§ 12 Filozofia modernilor 109

§ 13 Câteva lămuriri suplimentare despre filozofia kantiană	126
§ 14 Câteva observații cu privire la propria mea filozofie	200
<i>Anexă: Două schițe de prefață</i>	<i>211</i>